

3. Afliv dyrene: Også i 1700-tallet satte magthaverne ind over for inficerede dyr

Vi er i Sønderjylland midt i 1700-tallet. En dødssyg ko bliver holdt fast i sin bås af to staldknægte. En tredje stikker hånden ind i dyrets gab, tager fat om koens tunge og trækker den så langt ud som muligt. Så hiver han en gammel klud frem af lommen og binder den stramt om tungen for at stoppe blodtilførslen. En af de unge knægte, som stadig har et sundt og skarpt tandsæt, bliver skubbet frem foran dyret. Her tager den unge fat om tungen, stikker den ind i sin egen mund og bider til med alle kræfter, indtil det yderste af kræets tunge falder af. Det er ikke et sygt ritual, men faktisk et forsøg på at behandle koen for den kvægpest, der skyller ind over Danmark i 1700-tallet. En af de bønder, der oplevede kvægpesten helt tæt på, var Anders Pedersen, som havde en gård i landsbyen Ørsted i Haderslev Amt. Han fortæller i sin optegnelsesbog om, hvordan sygdommen udrydder størstedelen af landsbyens kvægbestand, og hvordan sygt kvæg befales nedslagtet af kongen for at forhindre smitten i at sprede sig.

Lyder historien bekendt? Velkommen til Forløber. Jeg hedder Jacob Frische, og i dag tager vi afsæt i minkskandalen og coronapandemien og finder et historisk perspektiv. Vi spoler tiden tilbage til 1700-tallets Danmark, hvor kvægpesten rasede og efterlod flere hundredetusinde døde køer og tyre i sit kølvand. Og dermed også velkommen til min gæst, lektor Bo Fritzboeger fra SAXO-instituttet på Københavns Universitet. Og Bo, hvad var det for en smitte, som Anders Pedersens kvæg her blev ramt af?

Det, vi ved om dem, og det ved vi mestendels, fordi den faktisk har eksisteret langt op i det tyvende århundrede, det er, at det er en virusinfektion på luftvejene af en lang række klovdyr, derunder kvæg, som vist nok dukker op i Europa første gang i 300-tallet, og som så har det med, som mange epidemiske sygdomme, at køre rundt i Europa og vende tilbage med ujævne mellemrum. Og det er så også det, der sker her i 1700-tallet. Og det er nok - gætter jeg på, fordi vi har bedre kilder til det i 1700-tallet end tidligere i historien - at det virker, som om der sker en øget intensitet i sygdommen. Den kommer hyppigere, så vidt vi kan se, end vi ved til, at den er kommet i 1500- og 1600-tallet i hvert fald. Men det er ikke sikkert, det er rigtigt. Det kan godt være, at det bare er, som det plejer at være.

Og hvordan opleves det så fra en gård som Anders Pedersens her?

Jamen, for det første er symptomerne hoste, det er forkølelse blandt dyrene og så efterhånden en almen svækkelse. Og det er en sygdom med en tårnhøj dødelighed på cirka 80 procent. Så det vil sige, at 4/5 af en kvægbesætning går altså tabt, når dyrene bliver syge, hvis ikke de som modforholdsregel ligefrem bliver slået ned. Så det er selvfølgelig et voldsomt indhug i en landbrugsøkonomi i 1700-tallet. Og i 1700-tallet var størstedelen af Danmarks befolkning jo bønder. På den anden side kan man sige, at den gode side af det er så, at de dyr, der har haft sygdommen, og som overlever den, de har faktisk livslang immunitet.

Og nu kan man forestille sig, at når sådan en syge kommer, og der dør 100.000 stykker kvæg rundt omkring i Danmark - det sker i 40'erne, det sker igen i 60'erne, det sker i 70'erne - at det så har voldsomme økonomiske konsekvenser. Men det er faktisk svært at få øje på. Det virker, som om kvægbesætninger relativt hurtigt efter en epidemi kommer op igen på den størrelse, de har haft tidligere. Og så selvfølgelig når sygen kommer næste gang, så går det galt én gang til.

Det er jo en voldsom ting i vor tid, fordi vi har vænnet os til, at vi kan styre naturen, og at vi stort set kan manipulere alting og kan løse alle den slags problemer. Det var man jo ikke vant til i 1700-tallet. Der var det sådan, tilværelsen var, uanset om det var pest, som ramte mennesker, eller det var sygdomme på dyr, eller det var - hvad det meget ofte var - dårlig høst på grund af vejr, eller hvad det nu var.

Men det er klart, at når man sidder midt i det og ikke ved, hvad der venter på den anden side og er Anders Pedersen eller en af hans kolleger, så kan det virke relativt dramatisk og gå hurtigt.

Det virker voldsomt dramatisk. Sygdommen i sig selv virker dramatisk, men man kan sige, at de forholdsregler, som myndighederne så trækker på banen, er jo også drakoniske. Ligesom de er i vor tid, ikke? Altså, det var jo netop, som vi hører om, i besætninger med sygdom slog de hele besætningen ned, ikke kun de syge dyr. Og så var det derudover den måde, man gik til stort set alle epidemiske sygdomme på, før vi når op i slutningen af 1800-tallet. Det var at afsondre og sørge for at holde adskilt og sørge for at forhindre smitten i at spredes. Det gør vi jo også i dag, kan man sige. Men det var ligesom det eneste virksomme middel, man i virkeligheden havde på den tid.

Men så opstår der jo også nogle ret kreative forsøg på at omgå den her sygdom. Fra en artikel af Inger Biehl Hansen har vi for eksempel denne her historie, vi hørte i starten, med en ung staldknægt, der bider tungespidsen af en syg ko. Det lyder jo, kan man sige, som den rene voodoo næsten.

Det er jo næsten så absurd som at stikke nåle i folk for at helbrede dem, ikke?

Ja, ha ha!

Det er det jo sådan set. Altså, alle forsøg på helbredelse kan jo godt tage sig lidt aparte ud, og det gjorde det her selvfølgelig også. Og det er måske noget af det mest kendetegnende for mennesker, at vi har et kolossalt behov for at forstå, hvad der foregår. Og det havde de ikke nogen forudsætninger for dengang. Så de prøver at komme med forklaringer, og der er mange forskellige. Det er meteornedslag. Det er særlig meget tåge. Der er sådan en blålig tåge, der kommer, inden køerne bliver syge osv. Og det er jo bare i virkeligheden i afmagt og første niveau af forståelsen i forsøget på at håndtere denne her sygdom. Det andet er selvfølgelig at gøre noget ved det. Og det dér med at bide spidsen af tungen... Ja, det kunne jo have virket. Ligesom det kunne have virket først at give en ko en hel masse knust hvidløg og bagefter stikke en rygende pibe i rumpen på den.

Forekom det også?

Det forekom også, og det virkede heller ikke. Surprise! Men det er jo udtryk for desperation, kan man sige: Der må da være noget, der virker, og nu prøver vi fra en ende af. Og sådan er jo dybest set megen lægevidenskab stadigvæk den dag i dag. Vi har bare et større og lidt mere velfunderet repertoire at trække på, når vi prøver os frem.

Så bønderne eksperimenterede lidt selv?

Bønderne eksperimenterede. Der var også både i Danmark og andre steder i Europa ret udbredte af myndighederne godkendte forsøg med for eksempel kokoppeindpodninger, ligesom man jo begynder at vaccinere mennesker mod kopper, fordi man mente, at det kunne være samme virus. Det var det ikke, og derfor virkede det ikke. Men det er

noget, man gør ret udbredt, det dér med at indpode kopper på dem i et forsøg på at gøre dem modstandsdygtige mod sygdommen.

Prøvede man også ligesom at bruge de syge dyr på en eller anden måde, eller måske de dyr, der ikke blev syge?

Nej, fordi hele læren om immunologi, og hvad sygdom egentlig er for noget, det vidste man jo ikke. Man vidste, at det var en stærkt smitsom sygdom, så kontakt var en væsentlig faktor. Man vidste også, at den godt kunne smitte gennem luft. Og det er jo en luftvejssygdom, så det er jo meget nærliggende. Og i virkeligheden kan man sige, at allerede i 1711 er der en italiener, der hedder Lanzisi, der skriver om, hvad man kan gøre ved denne sygdom. Og stort set samtlige punkter i hans ret omfattende program er isolation, det er destruktion - ikke kun af syge dyr, men også af dele af syge dyr. Altså, der er en stor bevidsthed om, at der er noget materielt, der overfører denne her sygdom, og vi aner ikke, hvad det er. Men hvis man holder sig fra et sygt dyr, så er man lidt mere på den sikre side.

Og et af de problemer, der så udspiller sig i dansk sammenhæng, er jo, at en lille del af befolkningen adskiller sig meget fra den fastboende bondebefolkning på forskellige måder. Måske etnisk - det tror jeg stadigvæk ikke, der er nogen, der rigtig har afgjort. Men i hvert fald kulturelt. Det man kalder natmænd. Og de hedder natmænd, fordi de tager sig af det arbejde, som andre anså for uærligt. Det var at gå bøddelen til hånde og altså håndtere henrettede lig. Og det var at flå skind af selvdøde dyr. Og natmandskulturen i Danmark er noget, som myndighederne prøver meget på at styre og kontrollere. Og det lykkes mere eller mindre, når vi når op i starten af 1800-tallet. Der slår man ret hårdt ned på natmænd. Der bliver de fængslet og prøvet på at tage ud så at sige af den almindelige befolkning. Men lokalt i hvert fald har de stadigvæk en vis indflydelse i 1700-tallet. Og der kan man sige, at dem kan man ikke kontrollere, og de håndterer præcis døde dyr og anses derfor eksplicit i forbindelse med kvægpestepidemierne for en trussel, fordi de kan meget vel have været med til at få smitten til at brede sig.

Hvordan det? Hvad har de gjort?

Jamen, for eksempel ved at transportere huder og kød fra dyr, der var døde af kvægpesten, rundt. Og som jeg sagde før: Det primære middel i at forhindre sygdommen i at sprede sig det var dels det her med at slå sygebesætninger ned, men også dette her

med at forhindre transport. Transport mellem landsdelene. I anden halvdel af 1700-tallet er det almindeligt, at flåden patruljerer i bælteerne for at forhindre, at der bliver ført kreaturer på tværs af bælteerne. Købstæder lukker portene og holder kreaturer, der kommer fra landet, ude. Vil ikke have dem inden for byen. Der bliver undertiden ligefrem udposteret soldater til at holde vagt. Hvis der er en by, der er særlig hårdt ramt af kvægepest, så sørger man for, at der ikke kommer nogen ind og ud af den by, fordi de kunne jo tænkes at bære smitten med sig. Og man kan sige, at i hele dén strategi er natmandsfolket, som bevæger sig på kanten af samfundet og på kanten af landskabet, så at sige, som er svære at kontrollere... De er selvfølgelig et problem.

Opstår der også sådan en mistænkeliggørelse mellem folk af, hvem der er problemet, og en skyden skylden på nogen her, eller hvad? Det kan næsten høre, du siger.

I hvert fald natmændene, men natmændene er gode, fordi man kan sige, det er jo derfor, et samfund har natmænd: Man skal have nogen at skyde skylden på. Det er jo den væsentligste funktion, de overhovedet har, bortset fra det med døde dyr. Jeg har ikke stødt på eksempler på, at man sådan... Jo, selvfølgelig skyder man skylden på nogen, hvis man mener, at der er nogen, der gør noget dumt i forhold til epidemien. Jeg kender til sager fra Midtjylland, hvor en præst, faktisk, som har en syg tyr, sender den på græs sammen med byens øvrige kreaturer, og de øvrige kreaturer også bliver smittet, og hvor man så selvfølgelig klandrer præsten bagefter. Han er da en stor idiot, fordi det er hans skyld. Så på den måde jo, jo. Sådan er mennesker vel: Hvis man kan finde nogen at skyde skylden på, så er det jo også en måde at håndtere sådan en krise på. Og det har man da gjort. Men jeg tror, at standardforklaringen, som den var i alt før moderne og tidlig moderne tid, når sådan noget sker, det er jo ikke meteorer eller tåge, eller at der er nogen, der kvajer sig. Det er dybest set, at vi allesammen kvajer os. Vi er allesammen syndere, og når noget som det her sker, så er det Guds straf.

Ja. Det kommer vi lige tilbage til, for jeg kunne godt tænke mig også lige at høre din udlægning af, hvad myndighederne egentlig gjorde her. Jeg har et citat fra selvsamme Anders Pedersen, vi startede med. Fra hans optegnelsesbog. Og det er noget, der er gengivet i en bog fra '94 igen af Inger Biehl Hansen og Bjørn Poulsen. Den har han noteret, Anders Pedersen, det her: "I samme byer blev alt kvæget efter forordning slået ihjel, både det syge og det sunde, og nedgravet med hud og hår, som kongen befale-

de." Hvad er myndighedernes rolle her? Hvor meget kommer ovenfra, og hvor meget finder man selv på undervejs?

De dér mere effektive og storskalaindgreb, det er noget, der kommer fra myndighederne. Og der skal man huske på, at en af de store fordele ved enevælden som styresystem er jo, at der var ikke noget hjemmelsproblem. Fordi når myndighederne, det vil sige i sidste instans kongen, havde sagt, "Sådan gør vi," så var det lov. Der var jo ikke andre instanser inde over, så det var jo på den måde nemmere at håndtere. Danmark var så et forholdsvis velfungerende enevældigt styre med et ret stort bureaukrati og en kolossalt... Hvis man tager alle indrullerede bønder med i militæret, så må man sige, det var ved siden af Frankrig nok Europas mest militariserede samfund i 1700-tallet. Så der var en stærk politisk infrastruktur til at styre den slags - selv ude i de små landsbyer. Så man kunne sidde i Sønderjylland og sige, at når sådan noget sker, så rykker militæret altså ind, og så sørger man for at slå kreaturer ned. Og når han skriver, at de blev begravet med hud og hår, så er det jo præcis for at understrege, at der har ikke været nogen, der har taget huderne af og er taget til Haderslev eller hvorhen for at sælge dem og tjene penge på dem, fordi det ved vi godt, at det må man ikke.

Nej. Det har der så måske været alligevel.

Det har der måske været alligevel. Men når han overhovedet nævner det dér med, at de er begravet med hud og hår, så kan man sige, "Ja, hvad ellers?" Men der var et alternativ, nemlig at man kunne udnytte huderne.

Normalt spildte man ikke et dyr på den måde.

Nej, lige præcis.

Nej, præcis. Og det, du så siger, er, at myndighederne havde faktisk en stor rolle, fordi de netop kunne være ret effektive, fordi der var jo ikke nogen, der udfordrede deres magt her. Andet end selvfølgelig, at folk ikke nødvendigvis behøver at gøre, som myndighederne siger.

Nej, det er klart.

Hvor udbredt var det?

Det var da også udbredt. Og man kan sige, at jo længere man kommer væk fra hovedstaden og fra myndighederne, jo friere spil har der selvfølgelig været. Og der har da nok været en tendens til, at skattebetalingen i Jylland ikke helt svarede til den på Sjælland, for eksempel, fordi der var nogle geografiske forskelle. Dels var man ikke overvåget i samme grad, dels var mange jyske bønder i øvrigt også nogle, som boede forholdsvis langt fra deres herremand, og det er jo i virkeligheden nok så væsentligt en faktor som det dér med statsmagten. Altså hvor tæt er den lokale myndighedsperson, nemlig herremanden, på? Og hvis man bor på et forholdsvis samlet gods, hvor al fæstegods sådan set ligger inden for få kilometer, jamen så er det klart, at så har ridefogeden forholdsvis god indsigt i, hvad der foregår. Men er man del af et stort gods, der er spredt over adskillige kvadratkilometer, jamen så har man ret frit spil.

I lytter til Forløber. I dag handler det om kvægpesten i 1700-tallet. Det er jo en slags forløber til det, vi kender fra coronapandemien og vel også i virkeligheden minkskandalen her i vore dage. Og min gæst i dag er Bo Fritzboeger fra SAXO-instituttet på Københavns Universitet. Og Bo, vi taler her om myndighedernes rolle. Men du var også selv lidt inde på det her med det religiøse aspekt, og du nævnte en præst, som begik den fejl at lade de raske og de syge kvæg gå sammen. Nu er der så en anden præst her, som er citeret i en bog af Peter Henningsen fra 2006. Der er det præsten, der ligesom - om jeg så må sige - skælder ud på dem, der ikke opfører sig ordentligt. Han siger: "Jeg har selv været et øjensynligt vidne til, at bønderne i en by, mens kvægsygen rasede her i landet, drev de syge og friske kreaturer mellem hverandre til et vandsted. Jeg forbeholdt dem, at de vidste, at sygdommen var smitsom, og at de derfor gjorde meget ilde, således i selv at befordre dens udbredelse over hele byen. Men det svar, jeg fik, endog af gamle og fornuftige mænd, det var dette: "Vil Vor Herre, at de skal leve, så lever de nok."" Var det udbredt, den dér tanke om, at uanset hvad man gjorde, så var det alligevel Guds vilje i sidste ende?

Ja, det var det. Altså, som landbruger i 1700-tallet var man prisgivet så mange naturlige farer, kan man sige. Altså, først og fremmest vind og vejr, men også sygdomme og så videre. Så man var Gud i vold så at sige, og man var så meget bevidst om det. Og det kunne selvfølgelig, som dette citat antyder, have den sideeffekt, at man så heller ikke var særligt indstillet på selv at gøre noget for at undgå det, der kunne undgås. Og at det

netop er præsten, der noterer det, det er jo også udtryk for, at nogle præster oppe i anden halvdel af 1700-tallet er nogle af dem, der er foregangsmænd med hensyn til reformer af alle mulige slags og er dem, som i virkeligheden bringer videnskabelige resultater videre. Og som sagt, så har man helt fra starten af 1700-tallet kendt til, hvad der skulle gøres ved den slags her. Vaccinen, skal jeg lige sige, kommer først i 1950'erne, så det havde meget lange udsigter. Men det her med isolation og karantæne og sådan noget, det vidste man udmærket godt. Og selvom sygdomsmyndighederne og videnskaben på den tid forsøger at finde midler til at bekæmpe sygdomme, så lykkes det jo ikke andet end, at man så at sige gentager de her gamle råd om, hvordan man undgår, at smitten spreder sig. Det er den ene del af det.

Jeg kan lige i den forbindelse tilføje, at da man i 1773 opretter Veterinærskolen på Christianshavn, der er det sådan set i første instans med henblik på at finde midler til at bekæmpe kvægsygen. Og man sender to mand til Veterinærskolen i Lyon i Frankrig, som er oprettet i 1761, hvor man har en forventning om, at man kan lære den slags. Og de kommer ned og lærer ikke noget som helst andet end heste og hesteben og beslag og den slags, og kommer så hjem og lærer det fra sig. Og det dér med kvægpesten har man totalt glemt. Formentlig, mener veterinærhistorikeren Hans Henrik Smedegaard, fordi det var det var gammelt kendt stof i Frankrig, og det behøvede man ikke at lære fra sig, fordi det vidste alle. Så der var ikke så meget at komme efter. Det er begrænset, hvor meget Veterinærskolen rigtig formår at bidrage i den sammenhæng.

Men hvis, som du siger, vaccinen kom først oppe i 1900-tallet, hvad var det så, der fik has på det? Hvad var det, der gjorde, at vi ikke slås med problemerne langt oppe i 1800- og 1900-tallet?

Det var flere ting. Det var faktisk den dér isolationsstrategi, der virkede på lang sigt. Hertil kom selvfølgelig, at overleverne af epidemien blev immune. Og selvom det var på kort sigt, kan der jo godt have været en vis selektion efter dem, kan man forestille sig sådan rent biologisk. Og så er der også det forhold, at vildtlevende klovbærere, som kunne være smittet og kunne bringe sygdom omkring, i løbet af 1700- og 1800-tallet bliver meget, meget færre i Europa. Altså, det vildt, der kunne bringe sygdommen rundt, bliver jo i forbindelse med landskabernes effektivisering og landbrugets modernisering meget, meget færre, end de har været tidligere. Så man kan sige, at smittespredningen er blevet hæmmet ganske gevaldigt af den grund også. Så det er nok de væsentligste årsager.

Og hvis du skal pege på, hvad der så blev konsekvenserne af alt det her, altså både for den enkelte, for Anders Pedersen eksempelvis, og for dansk landbrug som helhed...?

Altså, sammenlignet med hvad de ellers var udsat for, så vil jeg sige, så var konsekvenserne sådan set ikke så voldsomme. Og det er der jo flere grunde til. Man kan sige, at den ene er, at vi er i fælleskabstiden, som man kalder det. Det vil sige, at rigtig mange dele af landbrugsproduktionen fandt sted i fællesskaber og ikke på den enkelte gård for sig. Og det gjaldt i udpræget grad husdyrbruget. Altså, i virkeligheden var fælleskabstiden først og fremmest et husdyrbrugsfællesskab, et græsningsfællesskab. Og det er jo det, der er med til at fremme spredningen af en smitte som denne her: At dyr som regel går sammen mellem flere gårde eller ligefrem mellem flere landsbyer. Det er det samme billede over hele landet. Så der kan man sige, der er så endnu en faktor, der er med til at forhindre smitte senere, nemlig når vi får udskiftningen, og al landbrugsproduktion så at sige bliver samlet på de enkelte gårde og holdt inden for disse gårde. Og det sker jo i 1800-tallet. Det er den ene del af det.

Den anden er, at der jo er rigtig mange andre risici. Som jeg sagde før: Misvækst på kornet sker hvert andet til tredje år. Det sker meget, meget hyppigt. Og det vil sige, at det helt fuldstændigt ubærlige problem er, at man dårligt nok ved, om man har brødkorn nok til vinteren over, og man har i hvert fald ikke såkorn til næste forår. Altså, den type problemer står man jo også i tilbagevendende.

Så når man kigger på de enkelte gårde, så skal man jo også huske på, at dengang var de jo udpræget blandede brug, som vi ville kalde det i 1900-tallet. Det var landbrugsproduktion, der baserede sig ligevægtigt på husdyrbrug og på agerbrug, fordi man havde brug for husdyrenes gødning i agerbruget, man havde brug for hestenes trækraft, og man har brug for foder til dyrene. Så de to betingede hinanden. Og deri ligger der jo også en vis risikospredning.

Ja, en slags forsikringsordning: Det kan godt være, det går skidt med den ene del af forretningen, men så kan det være, det det år heldigvis går bedre med den anden del af forretningen.

Præcis. Det er en økonomisk risikospredning, men det er også et funktionelt hele. Man kan ikke have den ene del uden den anden del. Det er jo faktisk først efter, vi får kunstgødning og mekaniseret trækraft i det 20. århundrede, at man bliver i stand til at speci-

alisere i enten det ene eller det andet. Det kunne man ikke før. Før 1950'erne var det umuligt. Så selvfølgelig har det slået hårdt, men det slog ikke hårdere end alle mulige andre ulykker.

Så mange andre dårlige år.

Ja, lige præcis. Og en igennem hele 1700-tallet tårnhøj børnedødelighed, for eksempel. Apropos det her med at være fatalistisk, at slå til, ikke at tro, at man selv kan ændre noget, fordi det kunne de næsten ikke.

Og hvis du så her mod slutningen af programmet skal prøve at kigge på en eller anden form for sammenligning med det, vi oplever i dag. Altså, vi står her midt i en coronapandemi og er jo også vidne til en minksag, hvor man jo for at understøtte kampen mod coronaen fra statens side har valgt at nedlægge et helt erhverv og slå en masse mink ihjel. Hvor ser du ligheder og forskelle mellem disse to ting?

På det overordnede plan er der jo masser af ligheder, kan man sige. Altså, igen at forhindre smittespredning er et virksomt middel, især over for en sygdom, man ikke rigtig kender. Og i dag ved man ovenikøbet noget om mutationsrisici og den slags. Så statens og myndighedernes reaktioner ligner jo meget, bortset fra at så kom der altså lige det her med at udvikle vacciner og skaffe vaccine. Det var ikke en mulighed i 1700-tallet. Med hensyn til det med at blive ramt af i dette tilfælde en pandemi, jamen, der er det en påmindelse om, at vi stadigvæk er udsatte. Vi har ikke styr på alting. Og det kan jo godt være i den måde, vi omgås resten af verdens levende organismer på, at vi skal tænke lidt mere over den dér ydmyghed, der også lå i fatalismen. Vi kan ikke styre alting, og måske skal vi passe på, hvor vi kommer til at lave ulykker.

Hvordan skulle man i praksis tænke sådan i dag? Hvad tænker du på der?

Altså, vi står over for kolossale udfordringer, som vi som regel sammenfatter under betegnelsen "klima", men det handler om meget andet end klima. Det handler om social ulighed. Det handler om manglende politisk repræsentation. Det handler om biodiversitet. Jeg kunne blive ved, ikke? Og alle de problemer hænger jo på en eller anden måde sammen med vores utrolige tillid til, at vi har styr på det.

Og det, du så siger, er, at et lille mål af den følelse af, at man alligevel ikke kan styre det, som de havde i 1700-tallet - "Nå ja, det går som Gud vil." - det kan faktisk måske hjælpe os i dag?

Præcis.

Det er et budskab fra historien til dem, der måtte føle, at vi kæmper nærmest mod en overmagt i dag, som er for svær at deale med, fordi vi er så vant til at kunne klare alting.

Ja. Vi skal ikke længere tro på den dér moderne fortælling om, at det er os. Det er os, der styrer i den forstand, at vi har kolossale destruktive kræfter. Men måske skulle vi prøve på at dæmpe vores kollektive selvtillid en smule.

Tak skal du have, Bo Fritzboeger, fordi du kom forbi i dag.

Velbekomme!

Det var en historie fra historien om kvægpesten i 1700-tallet, og min gæst var altså Bo Fritzboeger fra SAXO-instituttet på Københavns Universitet. Dagens udsendelse var tilrettelagt af Nikolai Sørensen. Jeg hedder Jacob Frische. Tusind tak for nu.